

УДК 37.091.12.011.3-051:373.3

**ПІДТРИМКА ДУХОВНО-ТВОРЧОГО САМОРОЗВИТКУ
ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ**

Марина Валеріївна Коновальчук,
к.пед.н., доцент Чернігівського національного
педагогічного університету ім.Т.Г.Шевченка
завідувач Чернігівського регіонального центру
ІОД НАПН України, м.Чернігів, Україна
mari_university@ukr.net

Павло Олександрович Зелений
магістрант Чернігівського національного
педагогічного університету ім.Т.Г.Шевченка ,
ст. лаборант Чернігівського регіонального центру
ІОД НАПН України, м.Чернігів, Україна
Раха49@gmail.com

The article discusses the features of self-identification, internal searches, creative priorities of contemporary creative gifted individual student. We analyze our own practical experience of working with gifted students, attempt to identify ways to support higher education as part of the creative association Chicks, noted the crucial role of the teacher-facilitator in this process.

В статье рассматриваются особенности самоидентификации, внутренних поисков, приоритетов современного творчески одаренного студента. Анализируется собственный практический опыт работы с одаренными студентами, делаются попытки определить пути ее поддержки в высшей школе в рамках деятельности творческого объединения ЧИКС, отмечается решающая роль педагога-фасилитатора в этом процессе.

Keywords: humanization of education, gifted person, spiritual and creative development, the facilitator, teaching and creative environment.

Ключевые слова: гуманизация образования, одаренная личность, духовно-творческое развитие, фасилитатор, обучающее-творческая среда.

Роль освіти у 21 столітті, її мета та зміст зазнали суттєвих трансформацій, а отже, значно помітним є розрив між вимогами, які суспільство пред'являє до студента як майбутнього фахівця, духовно та творчо розвиненої особистості, і характером його традиційної підготовки у вищому педагогічному закладі освіти. Професійна діяльність вчителя носить індивідуально-творчий, гуманний характер, передбачає прояв креативності щодня у різних видах та формах, що зумовлює його підготовку на засадах особистісно-орієнтованого та креативного підходу у навчально-творчому середовищі вишу.

Сучасна система вищої освіти не ставить пріоритетом виховання талановитих, здатних оригінально мислити та розробляти інновації фахівців, духовно розвинених, здатних до саморозвитку особистостей. Традиційні методи роботи зі студентами переважно спрямовані на формування адаптаційних механізмів людини до соціуму шляхом засвоєння відповідних соціальних ролей, культурних образів, що не сприяє розвитку творчості, розкриттю духовності, активізації інтуїтивних можливостей, цілісного пізнання та власне творення цього світу.

Сучасна людина здебільшого ототожнює себе із знаннями, які вона отримує разом із дипломом та науковими ступенями. Наявність документів про освіту рідко співпадає сьогодні з душевною та духовною зрілістю людини. Разом із тим ще відомий український педагог К.Ушинський підкреслював, що педагогіка прагне задовольнити найбільшу з потреб людства – його прагнення до вдосконалення самої людської природи, вдосконалення її душі і тіла. Ідеалом вдосконалення є “довершена людина”, сутністю якої, на думку вченого, є “високе і святе” – дух [7].

Отже, навчання у вищій школі не може зводитися лише до отримання знань, адже це не соціальний тренінг, не формування, а вирощування, плекання, допомога у становленні самостійної творчої особистості. Таким

чином сформулюємо **мету** нашого дослідження як пошук шляхів підтримки духовно-творчого розвитку студентів педагогічних спеціальностей у сучасних умовах функціонування вищої школи, зокрема на факультеті початкового навчання.

У сучасних філософських концепціях проблема творчості як одна з найважливіших розглядається як проблема існування конкретної особистості – суб'єкта творчості. Об'єктом творчості стає сама людина в єдності з предметними умовами, формами спілкування і самореалізації, які необхідно відтворювати чи змінювати. Отже, творчість як полікомпонентне явище, з одного боку, виявляє своєрідність людської діяльності, спрямованої на створення нових оригінальних продуктів, з другого боку, становить специфічну діяльнісну властивість людини, яка забезпечує їй постійний рух уперед, особистісний розвиток, самопізнання, самостворення, самореалізацію (Ю. Борєв, В. Шинкарук, Л. Левчук, О. Лосєв та ін.).

На нашу думку, соціальне змагання за успіх, що виникло у добу Відродження (саме тоді стала цінуватися сила окремої особистості, що протистоїть усьому оточуючому) стало у наш час чи не єдиною культурною цінністю і одночасно критерієм цінності індивідуального «Я» людини. Саме таке сприйняття успіху примушує людину «виплигувати» із себе, бігти в загальному напрямку, здобуваючи при цьому тривогу, комплекси, неврози і втрачаючи непомітні для нього відносини (з людьми, природою, культурою, ідеями, цінностями і т.д.). «Я» перетворюється на товар, виставлений на продаж, а відчуття власної гідності, сили, залежить від зовнішніх показників – престижу роботи, доходу, соціальної захищеності. Людині постійно загрожує успіх іншої людини, що посилює розмежованість, відсутність задушевності, а врешті-решт призводить до нереалізованості справжнього в людині [Донченко, с.19].

Парадигма відмови від себе тонкого, духовного, терплячого, інтелігентного, себе – внутрішнього співрозмовника супроводжує сучасну людину, а отже, і студента. Серед багатьох духовно-моральних питань

обдарована особистість завжди затруднюється із найважливішим – хто я, куди йду, що шукаю, чи є у мене душа і як їй догодити? Пошук шляхів до щастя, успіху, самореалізації, психологічного комфорту, соціального здоров'я в наш цивілізований час ведеться занадто хаотично, а головне – за межами себе, людина ототожнила себе з раціо, а отже, втратила спокій і щастя [1,с. 12-13]. донченко

Чути внутрішнього себе не розвивають ні у школі, ні у вищій освіті, ні в стихійному інформаційному середовищі. Особливо це відчувають творчо обдаровані студенти, тобто ті, хто має розвинену емоційно-ціннісну сферу, творчу уяву, нестандартне мислення. Особистість опиняється на роздоріжжі смислів: соціалізованого і внутрішньо сакрального, унікального, того, який проривається інколи і часто не підтримується ззовні.

Принцип «соціальний стимул – соціальна реакція» діє і на сучасних студентів – зокрема перевантаження інформацією, необхідність за будь-яку ціну набрати необхідну кількість балів нівелює духовні важелі навчального процесу, цінність пізнання, можливість самоідентифікації, самовизначення, самопрояву через освітній шлях, що пролягає через вищу школу.

Посилення в освіті гуманістичної домінанти, ціннісних орієнтацій, підтримки особистісних цілей мають стати культурним ядром змісту освіти, сприятимуть, на нашу думку, революції в самій людині, збереженню і розвитку духовних цінностей, що складають основу буття.

На думку українського дослідника психології творчості В. Роменця, пізнаючи і перетворюючи світ, людина пізнає і перетворює себе. «Якщо людина сприймає власне життя як творчість, то вона наповнює кожний його момент учинковим змістом. Здійснюючи вчинок, людина вибудовує творчу ситуацію самозростання, власне самотворення, в якій конструюються сутнісні елементи індивідуального світу її «я». (В. Роменець, с.13 Психологія творчості)

При такому розгляді людина (студент) стає складним сузір'ям різнорідних комунікативних світів (генетичного, індивідуального,

суб'єктивного, соціального, культурного тощо), сполучення яких утворює центральну проблему й парадокс реальної єдності, цілісності особистості. У навчально-виховному процесі вищої школи неодмінно має бути усвідомлення кожної окремої особи як «феномена космічного значення», з притаманним йому духовно-творчим потенціалом (Е. Фром).

Креативність визначається як творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості.

На зв'язку духовного і творчого в людині наголошує український психолог С. Максименко. В контексті його ідей духовність - як людська властивість, інструмент людини для перетворення дискомфорту заради комфорту і гармонії і як її інструмент - виявляється тільки у творчої людини. Для людини-виконавця і ця якість втрачена, тому духовність у справжній формі (безрозмірна ємність, що налита енергією і має форму гармонії) породжує в неї страх, а отже, блокує активне її сприймання.

Людина споживає духовність з насолодою, ерудит же, замість справжньої духовності, для своїх "духовних" потреб використовує чужі "духовні" стереотипи. І в той же час без духовності людина не може жити: кожному потрібне обґрунтування "приходу" в цей світ (Максименко Психологія 690с.)

В рамках діяльності Чернігівського регіонального центру Інституту обдарованої дитини НАПН України у Чернігівському національному педагогічному університеті проводиться виявлення та психолого-педагогічний супровід (фасилітація) обдарованих студентів. Зокрема на факультеті початкового навчання (спеціалізація «образотворче мистецтво», «музичне мистецтво») навчається багато художньо, творчо, соціально обдарованих студентів (як актуально, так і потенційно). Ознаками такої обдарованості можуть бути розвинена мотиваційна складова (у якій ведучу

роль відіграє творча активність, енергопотенціал, нестримний внутрішній потяг до самореалізації), емоційно-ціннісне ставлення до світу (чутливість до навколишнього, увага до власного внутрішнього світу та інших людей) та креативність (критичність мислення, уява, генерування ідей). Ці якості можуть стати передумовою появи духовної кризи, що спричинена не співвідносністю між реаліями, прагматизмом життя і внутрішніми бажаннями, творчими потягами. Разом із тим варто пам'ятати, що головною ознакою обдарованості можуть стати не наявність досягнень, а стійка потреба у заняттях творчістю. Як казав видатний письменник ХХ століття Томас Манн – «Талант – це потреба». Потреба втілювати в образах, «довіряти» образам найбільш важливий, ціннісно значимий зміст свого життя.

З метою підтримки обдарованих студентів в рамках діяльності Чернігівського регіонального центру Інституту обдарованої дитини НАПН України створено творче об'єднання ЧІКС (Чернігівські інтелектуальні креативні студенти), яке має декілька напрямків діяльності, зокрема:

- наукова діяльність (написання курсових, дипломних проєктів, статей з проблеми творчості, обдарованості, саморозвитку);

- волонтерська (проведення творчих занять, майстер-класів з дітьми з інтернатів, притулків, дітьми з особливими потребами, допомога у написанні волонтерських проєктів);

- організаторська (допомога в організації Всеукраїнських та регіональних конференцій, семінарів, круглих столів);

- творча (організація виставок студентів у місті, проведення щосуботи майстер-класів, участь у творчих конкурсах, поетичних вечорах, Дні відкритих дверей університету та ін.);

- просвітницька (допомога у проведенні тренінгів для вчителів, вихователів, бібліотекарів, створення навчальних презентацій тощо).

Важливою умовою функціонування такого об'єднання є створення розвивально-творчого середовища факультету педагогами-фасилітаторами.

Фасилітація у найширшому тлумаченні - «полегшення», допомога групі або окремій людині в організації власної діяльності. Роль викладача-фасилітатора у створенні навчально-творчого середовища вишу, безумовно, велика. Його позиція в такому контексті в навчальному процесі відрізняється від класичної позиції педагога-керівника навчальним процесом. Засвоїти і застосувати навички фасилітації в роботі зі студентами більшості сьогоденних педагогів дуже непросто, оскільки викладач десятиліттями вчився контролювати ситуацію, керувати студентами і процесом навчання. Фасилітатор виступає скоріше як координатор, стимулятор, каталізатор пізнавальних і творчих процесів, що є можливим лише у площині суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками навчального процесу вищої школи.

Роль викладача в такому контексті має трактуватися не як пряме «перекачування» знань, наявних у педагога, в голови його студентів, а як створення умов для засвоєння цих знань шляхом дослідження, застосування, породження або проживання знань майбутніми творчими вчителями у процесі їх самостійної професійно-творчої діяльності. У реальній практиці викладання для деяких викладачів це виглядає як переворот у професійній картині світу. Це передбачає зміну стереотипів, педагогічної свідомості, формування у педагогів нових установок, нових уявлень про свою роль і місію в процесі професійної підготовки студентів – майбутніх фасилітаторів навчання учнів.

Таким чином, турбота про створення творчого освітнього середовища ВНЗ засобами психолого-педагогічної фасилітації є, на нашу думку, одним із головних чинників, який забезпечує розвиток складних завдань професійної підготовки та духовно-творчого розвитку студентів. Саме залучення молоді до активної творчої роботи, створення умов для всебічної реалізації в аудиторній та позааудиторній роботі обдарованих студентів здатне забезпечити формування важливих якостей, які стануть основою професійного-творчого становлення та духовного розвитку.

Навчально-творче середовище – це таке оточення, в якому завдяки

фасилітації педагога відбувається позитивний рух до вершини зростання ролі суб'єкта як організуючого фактору, в якому гармонізується стан людини, нейтралізуються наслідки стресу, розвиваються творчі здібності, здійснюється самореалізація особистості на духовному та творчому рівнях. Це обов'язковий особистісноутворюючий фактор, що будується на позитивних установках, на культурних універсалиях, формує здатність до участі у творчо-перетворювальних змінах на факультеті та у місті, поступово «народжує» людину нового типу з інноваційним сприйняттям, духовно та творчо розвинену. 1

Творчого характеру освітньо-виховному середовищу в закладі освіти надає прагнення всіх педагогів, які здійснює такий непрямий, фасилітативний вплив на особистість студента, який сприяє якомога повнішому розкриттю його здібностей, інтересів, нахилів через організацію різноманітної творчої діяльності. Участь у проектах, проведення майстер-класів, розвивальних занять, волонтерська діяльність дає поштовх до самоудосконалення, саморозвитку, самореалізації духовно-творчих потреб самої особистості в інтелектуальній, емоційній, вольовій сферах, ліквідує орієнтацію на посередність, передбачає розвиток ініціативи, соціальної активності, створює умови для виявлення нових рис у міжособистісних стосунках.

Окрім професійних знань, умінь і навичок професійна підготовка має охоплювати творчий розвиток педагога, формування у нього особистісної позиції, потягу до ініціативи, активності, самоудосконалення, а також розвиток таких рис, як чутливість, емпатія, толерантність, емоційно-ціннісне ставлення до дитини.

Збереження переважно директивного характеру підготовки майбутнього вчителя, використання колективних і брак групових та індивідуальних форм роботи, здебільшого інформаційний характер навчання, розрив між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням, архаїчні форми, методи, засоби підготовки майбутнього фахівця в умовах

інформаційного суспільства – ось ті проблеми, які сьогодні турбують вищу педагогічну освіту.

Разом із тим слід зазначити, що освіта сьогодні поступово переходить у людиноцентрований вимір, тобто здійснює орієнтацію на ініціативного активного суб'єкта, який володіє критичністю та креативністю мислення, самостійно аналізує ситуацію, обирає цілі та досягає їх на основі духовності та гуманності. Цьому сприяє, на нашу думку, діяльність Інституту обдарованої дини НАПН України, зокрема створення мережі регіональних центрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галицяч О.А. Формування педагогічної фасилітації майбутніх учителів в умовах особистісно-орієнтованої парадигми освіти [Текст] /О.А. Галицяч // Наукові записки Миколаївського державного університету. – Випуск 83. Педагогічні науки. - Миколаїв: МДУ, 2006. – С. 39-41.
2. Донченко Е.А. Фрактальная психология: доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни [Текст] /Е.А. Донченко. - К. : Знання, 2005. - 323 с. С.19
3. Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В.Г. Кремінь К. : Юрінком, 2008 – 1040с.
4. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: наук-мет. посіб. [Текст] / В.В.Рибалка; НАПН України, Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442с.
5. Роменець В.А. Психологія творчості: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. – Навч. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Савенков А.И. Детская одаренность: развитие средствами искусства. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 220 с.
8. Савченко О.Я. Удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів у контексті модернізації шкільної освіти [Текст] /О.Я. Савченко // Науковий вісник. Миколаївського державного університету. – Випуск 12. Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Т. 1. – Миколаїв: МДУ, 2006. – С. 22-37.
9. Ушинський К.Д. Педагогічні твори М.І. Пирогова // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т.1. – С. 281 – 329.